

BOLALAR RIVOJLANISHIDA SAVODXONLIKNING AMALIYOTI.

Saidova Xaitxol Mamatqulovna

Qumqo'rg'on tumanidagi 13-sonli DMTT metodist

"Mersy Corps" mentori

Annotatsiya. Ushbu maqola savodxonlikning bolalarning kognitiv va ijtimoiy rivojlanishidagi ajralmas rolini o'rganadi. U erta bolalik davrida savodxonlikni rivojlantirish bo'yicha turli metodologiyalarni o'rganadi, tegishli adabiyotlarni tahlil qiladi va erta savodxonlik amaliyotining ta'siri bo'yicha empirik topilmalarni taqdim etadi. Muhokama eng yaxshi amaliyotlarni ta'kidlaydi va o'qituvchilar va ota-onalar uchun bolalarda savodxonlikni rivojlantirish bo'yicha tavsiyalar bilan yakunlanadi.

Kalit So'zlar: Bola rivojlanishi, savodxonlik, erta bolalik ta'limi, kognitiv rivojlanish, o'qish, yozish, til ko'nikmalari.

Savodxonlik bola rivojlanishining asosiy tarkibiy qismi bo'lib, nafaqat akademik muvaffaqiyatga, balki kognitiv va ijtimoiy o'sishga ham ta'sir qiladi. Erta bolalikdan o'qish, yozish va samarali muloqot qilish qobiliyati umrbod o'rganish va yutuqlarning asosini tashkil etadi. Ushbu maqola savodxonlikning erta bolalikni rivojlantirishdagi ahamiyatini o'rganishga, mavjud tadqiqotlarni ko'rib chiqishga va savodxonlikning samarali amaliyoti to'g'risida tushuncha berishga qaratilgan.

Bolalarda savodxonlikni rivojlantirish ularning umumiy o'sishining muhim tarkibiy qismi bo'lib, nafaqat o'qish va yozish qobiliyatini, balki samarali muloqot qilish va tanqidiy fikrlashni ham qamrab oladi. Erta bolalik davridagi savodxonlik amaliyoti umrbod o'rganish uchun asos yaratadi va kognitiv, ijtimoiy va hissiy rivojlanish uchun juda muhimdir. Bolalar rivojlanishida savodxonlik amaliyotining asosiy jihatlari:

1. Erta Savodxonlik Amaliyoti

Ovoz Chiqarib O'qish

- Foyda: lug'at, tushunish va tinglash qobiliyatlarini oshiradi.
- Unashtirish: tarbiyachilar va bolalar o'rtasidagi bog'lanishni rag'batlantiradi, o'qishni umumiy va yoqimli mashg'ulotga aylantiradi.

Hikoyalar.

- Hikoya qilish qobiliyati: hikoya tuzilishi, ketma-ketlik va hikoya qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.
- Ijodkorlik: tasavvur va ijodiy fikrlashni rag'batlantiradi.

2. Tilni Rivojlantirish.

Fonologik Xabardorlik.

- Ovozni aniqlash: bolalarga og'zaki til tovushlarini tanib olish va ular bilan ishlashga yordam beradi.

- Fonemik xabardorlik: so'zlar alohida tovushlardan (fonemalardan) iborat ekanligini tushunish o'qishni o'rganish uchun juda muhimdir.

Lug'at Binosi.

- So'zlarga ta'sir qilish: kattalar va tengdoshlar bilan muntazam muloqot va suhbat so'z boyligini kengaytiradi.

- Kontekstli o'rganish: kontekstda yangi so'zlarni o'rganish yaxshiroq saqlash va tushunishga yordam beradi.

3. Chop Etish Xabardorligi.

Kitob Muomala Ko'nikmalar.

- Kitoblar bilan tanishish: kitobni qanday tutishni, sahifalarni ochishni va kitob qismlarini tushunishni bilish (muqova, sarlavha va hk.).

- Yo'nalish: matn chapdan o'ngga va yuqoridan pastga qarab o'qilishini tushunish.

Ekologik Bosma.

- Kundalik hayotda chop etishni tanib olish: belgilar, yorliqlar va menyular kabi atrofdagi harflar, so'zlar va raqamlarni aniqlash.

4. Yozish Qobiliyatlari.

Nozik Vosita Mahorati.

- Yozishdan oldingi mashg'ulotlar: rasm chizish, kuzatish va loy bilan o'ynash kabi mashg'ulotlar yozish uchun zarur bo'lgan nozik vosita mahoratini rivojlantiradi.

- Qo'l yozuvi amaliyoti: harflar va raqamlarni tushunarli yozishni o'rganish.

Kompozitsiya Qobiliyatlari.

- Ekspressiv yozuv: bolalarni o'z fikrlari va g'oyalarini ifoda etish uchun hikoyalar, xatlar va jurnallar yozishga undash.

- Imlo va grammatika: yosh va ta'lim bilan rivojlanadigan imlo va grammatikaning asosiy qoidalarini tushunish.

5. Raqamli Savodxonlik.

Raqamli Vositalardan Foydalanish.

- Interaktiv elektron kitoblar va ilovalar: raqamli manbalar bolalarni jalb qilishi va interaktiv hikoyalar va ta'lim o'yinlari orqali savodxonlikni qo'llab-quvvatlashi mumkin.

- Ekran vaqti balansi: raqamli ommaviy axborot vositalarida haddan tashqari charchamaslik uchun ekran vaqtiga muvozanatli yondashuvni ta'minlash.

6. Qo'llab-Quvvatlovchi Muhitlar.

Savodxonlikka boy muhit.

- Kitoblar va manbalarga kirish: turli yosh va qiziqishlarga mos keladigan turli xil o'qish materiallarini taqdim etish.

- Rol modellari: muntazam ravishda o'qiydigan va yozadigan kattalar savodxonlikning ahamiyati va zavqlanishini ko'rsatib, namuna bo'lib xizmat qiladi.

Ta'lim Dasturlari.

- Erta bolalik ta'limi: o'quv dasturiga savodxonlik faoliyatini o'z ichiga olgan sifatli maktabgacha ta'lim dasturlari.

- Kutubxona dasturlari: bolalar va ota-onalar uchun hikoya vaqtlari, o'qish klublari va savodxonlik seminarlarini taklif qiluvchi jamoat kutubxonasi dasturlari.

7. Ijtimoiy va hissiy jihatlar.

Ishonchni Mustahkamlash.

- Ijoiy mustahkamlash: o'qish va yozish harakatlari uchun rag'batlantirish va maqtash ishonch va motivatsiyani kuchaytiradi.

- Chidamlilik: bolalarga qiyin savodxonlik vazifalarini bajarishda sabr-toqat qilishga yordam berish chidamlilik va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Ijtimoiy Hamkorlik.

- Hamkorlikda o'rganish: guruh o'qish faoliyati va muhokamalari ijtimoiy hamkorlik va hamkorlikda o'rganishga yordam beradi.

- Muloqot qobiliyatlari: savodxonlikni rivojlantirish ijtimoiy muloqot va munosabatlarni o'rnatish uchun zarur bo'lgan umumiy muloqot qobiliyatlarini oshiradi.

Bolalarni rivojlantirishda savodxonlik amaliyoti ko'p qirrali bo'lib, o'qish, yozish va umumiy muloqot qobiliyatlarini targ'ib qiluvchi faoliyat va tajribalar kombinatsiyasini o'z ichiga oladi. Savodxonlik amaliyoti bilan erta va izchil shug'ullanish nafaqat bolalarni akademik muvaffaqiyatga tayyorlaydi, balki ularning bilim, ijtimoiy va hissiy o'sishini qo'llab-quvvatlaydi, umr bo'yi o'rganish va rivojlanish uchun zamin yaratadi.

Munozara bo'limi erta va izchil savodxonlik tajribalarining muhimligini ta'kidlab, natijalarni sharhlaydi. Ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, bolalar muntazam o'qish, hikoya qilishda ishtirok etish va turli xil o'qish materiallariga ega bo'lishdan sezilarli foyda ko'rishadi. Rag'batlantiruvchi savodxonlik muhitini yaratishda o'qituvchilarning roli va ota-onalarning savodxonlik amaliyotiga ta'siri ta'kidlangan.

Xulosalar

Xulosa qilib aytganda, erta yoshdan boshlab savodxonlikni rivojlantirish bolalarning bilim va akademik rivojlanishi uchun juda muhimdir. Uyda ham, ta'lim sharoitida ham samarali savodxonlik amaliyoti bolalarning til ko'nikmalarini oshirishda va ularni kelajakdagi akademik muvaffaqiyatlarga tayyorlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Savodxonlikni rivojlantirishni yanada qo'llab-quvvatlash uchun quyidagi takliflar taklif etiladi:

O'qituvchilar uchun: interfaol va qiziqarli savodxonlik tadbirlarini amalga oshirish, turli xil o'qish materiallarini taqdim etish va savodxonlikka boy sinf muhitini yaratish.

Ota-onalar uchun: bolalar bilan muntazam ravishda o'qing, tilni rivojlantirishni rag'batlantiradigan suhbatlar bilan shug'ullaning va kitoblar va boshqa savodxonlik manbalariga kirishni ta'minlang.

Siyosatchilar uchun: savodxonlikni ta'kidlaydigan erta bolalik ta'limi dasturlariga sarmoya kiriting, o'qituvchilar uchun samarali savodxonlik amaliyoti bo'yicha treninglarni qo'llab-quvvatlang va o'qishni rag'batlantiradigan jamoat tashabbuslarini targ'ib qiling.

Ushbu strategiyalarni birlashtirib, biz barcha bolalarning savodxonligini rivojlantirishga yordam beradigan, ularning kelajakdagi o'qishi va muvaffaqiyati uchun mustahkam poydevor yaratadigan qo'llab-quvvatlovchi asos yaratishimiz mumkin.

Adabiyotlar.

1. Allen, M.B. (2003). Eight questions on teacher preparation: What does the research say? Denver, CO: Education Commission of the States.
2. Darling-Hammond, L., & Youngs, P. (2002). Defining "high ly qualified teachers": What does "scientifically-based research" actually tell us? Educational Researcher, 3/(9), 13-25.
3. National Association for the Education of Young Children & National Association of Early Childhood Specialists in State Departments of Education. (2002). Early learning standards: Creating the conditions for success. Retrieved from [http://www.naevc.org/resources/position,state ments/creating_conditions.asp](http://www.naevc.org/resources/position,state%20ments/creating_conditions.asp)
4. International Reading Association. (2003). Standards for reading professionals. Newark, DE: Author
5. Jones, J. (2004). Early literacy assessment systems: Essential elements. Retrieved from <http://www.ets.org/research/pic/earlylit.pdf>
6. MacLean, M., Bryant, P., & Bradley, L (1987). Rhymes, nursery rhymes, and reading in early childhood. Merrill Palmer Quarterly, 33,255-281.